

1.57

SÁNDORFALVA TÖRTÉNETE

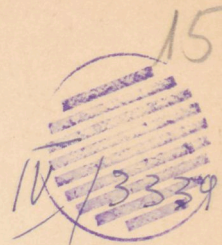
(1879-1904)

MAGYAR MŰVELŐDÉS-
TÖRTÉNETI INTÉZET
Szeged.

313

Szakleltár 16/6/2.

VB 28427

SÁNDORFALVA TÖRTÉNETE

(1879—1904)

IRTA

MOLNÁR ISTVÁN

SÁNDORFALVA KÖZSÉG JEGYZŐJE.

NYOMATOTT VÁRNAY L. KÖNYVNYOMDÁJÁBAN SZEGEDEN.

1904.

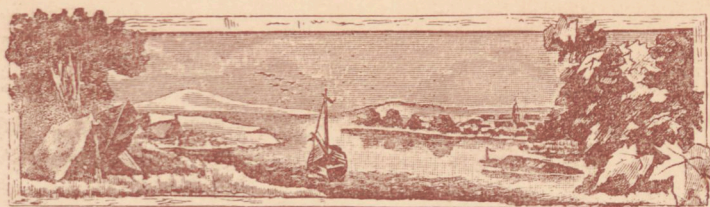
AJÁNLVA

ŐRGRÓF PALLAVICINI SÁNDOR

ÚR Ő NAGYMÉLTÓSÁGÁNAK

TISZTELETE JELEÜL

MOLNÁR ISTVÁN.

Huszonöt év története.

(1879—1904).

Községünk életében jelentőségteljes és a sziveket megható évfordulóhoz jutottunk.

Most ünnepeljük negyedszázados évfordulóját annak, hogy hajlékot nyert a hajléktalan, hogy kenyértermő földhöz jutott a földönfutó s hogy békés családi tűzhelyre lelt a házából az elemek korbácsa által kiűzött, szerencsétlen lakosság.

Az idősebb emberek és a fiatalok közül azok, a kik gyermekkorukra visszaemlékeznek, jól tudják, milyen rettentő Istenítélet pusztított huszonöt esztendőnek előtte a Tisza-Maros szögén. A kik erre emlékeznek: fülükben zug a viharzó tengerré dagadt Tisza folyó nyargaló hullámainak dörgése, — a düledező házakból menekülő népek egetverő jajveszékelése. A kik emlékeznek: lelki szemeik előtt láthatják a rettentő pusztulásnak sem emberi szó, se művészi készség által le nem írható, ki nem fejezhető rémképét.

... Egy temető volt a Tisza-Maros szöge. A hol néhány nappal előbb szántóföldek tavaszi zöldje egy szorgalmas nép munkáját hirdette; a hol házak, falvak intettek barátságosan a vándor felé: ott szennyes áradat

hullámai harsogtak, mint a viharzó tenger. Partját ennek a tengernek látni nem lehetett. Félnapra járásra kellett törekedni, míg egy darab szárazföldet ért a menekülő ember.

Borzalmas katasztrófa volt az.

Akkor pusztult el a magyarság gyöngye, az Alföld fővárosa: Szeged. Ugyanakkor rogyott hullámsírháza a virágzó szinmagyar község, Algyő is.

Hajléktalan, nyomorult földönfutóvá lett Algyő lakossága. Siralom hangzott fel ottan, a hol azelőtt békés megelégedésben művelte földjét, gyarapította vagyonkáját Algyő község derék, magyar népe.

Ám ott, a hol a szükség legnagyobb, legközelebb van Isten segítsége. Az Isten egyúttal nem hagyta árván az ostora által sújtottakat; egy páratlanul nemesen érző, magasztosult gondolkodású, magyar főúr személyében küldte el segítségét Algyő népének.

Ez az emberségesen gondolkozó, eszményi érzésű magyar főúr Pallavicini Sándor örgróf volt.

Birtokából hatalmas, nagy területet ajándékozott arra a célra, hogy az algyőiek ott új községet építsenek. De nemcsak helyet adott nekik az építkezéshez, hanem módot is. A hogyan csak tehette: segítette őket.

Ma egy virágzó község ez a település. Egyike az ország legszebb és legjobban rendezett községeinek. Kedves a szemnek, kedves a szívnek, ha Sándorfalva község hótiszta házai közt járnak.

Pallavicini Sándor örgróf szívének jóságához fűződik ennek a községnek létesülése. Minden ház, minden köve az ő eszményi jóságát hirdeti.

És a mikor itt, az alábbiakban előadjuk Sándorfalva községének történetét, — lehetetlen megindulás nélkül elgondolni, hogy mi lett volna száz meg száz magyar családból, az alapító nemes cselekedetei nélkül.

Aldassék érte! Községünk negyedszázados jubileumán forró fohással fordulunk az egek Urához, hogy tartsa meg a mi jóltevőnket, megmentőnket, atyánkat, hosszú és boldog életben, szeretett és mélyen tisztelt nagyméltóságu családjával együtt!

*

Az 1879. évi árvizkatasztrófa, mely hullámsíkjába temette Szegedet és környékét; rombadöntötte Algyő községet is. Valamint ez a borzalmas csapás Szegednek lett ujjáteremtője, — úgy adott életet egy új magyar községnek, Sándorfalvának is.

A mély völgyben, egészségtelen helyen fekvő és az árviz folytán teljesen elpusztult Algyő községet egy emberbaráti szeretettel teljes szívű magyar főúr, nagyméltóságu őrgróf Pallavicini Sándor ur hívta életre. Az őrgróf urnak akkori volt jog- és jószágigazgatójának, néhai Radenisch János fáradhatatlan ügybuzgalma s jóindulata működött közre az oly szép és egészséges helyen fekvő, az Alföld ma egyik legszebb községének Sándorfalvának létrehozásában.

Őrgróf Pallavicini Sándor ur ő nagyméltósága, az árvizkor látva azt, hogy az elpusztult Algyő község helye, sem vagyonbiztonság, sem egészség szempontjából, alacsony fekvésénél fogva községnek nem alkalmas: teljhatalmu megbízottja Radenisch János jog- és jószágkormányzója által Csongrádvármegye törvényhatósági bizottságának 1879. évi május 2-án tartott közgyűlésén azon nagyfontosságú, és az elpusztult Algyő község lakossága iránt táplált szeretetét oly fényesen igazoló kijelentést tétette, hogy a volt Algyő község lakossága részére egy az árvizveszélytől teljesen ment magaslaton fekvő, egészséges homok-talajon az ugynevezett „Macskási“ szőlők

300 katasztrális hold területét teljesen ingyen, minden viszonzolgálat kötelezettsége nélkül, építkezési helyül átengedi; — a volt Algyő község területén birt házhelyeiket pedig használja fel a lakosság szántóföldül. A mily mértékben méltó elismerést keltett ez a nemes szív sugalta kijelentés a vármegye törvényhatósága előtt, ép oly nagy lelkesedéssel, tuláradó hálaérzettel fogadták azt a hajléktalanul maradt Algyő község volt lakosai, s örömmel vették a nagylelkű adományt. — Ennek folytán 1879. évi junius hó 12-én az áttelepítési, illetve ajándékozási alap-szerződés, adományozó és a volt algyői lakosok között megkötöttet, s azt 588 algyői árviz károsult lakos irta alá, — ezen ajándékozási szerződés a vármegye törvényhatósági bizottsága által 1880. évi február hó 13-án tartott közgyűlésében 12/kgy. 1880. szám alatt s a magy. kir. belügyminister ur által ugyanazon év junius hó 5-én 24,540/1880. szám alatt jóváhagyatott, illetve megerősítettet.

Sajnos azonban, hogy a nemesszivü örgróf még nemesebb intentióját leginkább anyagi érdekből egyes algyői lakosok félremagyarázták, s azzal izgattak az áttelepülő lakosság között, hogy ha az ajándékozott területet elfogadják s oda építkeznek, ugy vissza fog állittatni a régi jobbágyság s ujra robotba kell a volt kegyurnak dolgozni.

Ezen alaptalan koholmánynyal oly eredményt értek el a lelketlen izgatók, hogy számtalan oly család, ki az ajándékozási szerződést aláírták, azt magukra nézve kötelezőnek elismerték, attól elállottak, megbontva a szerződést, elutasítva magától a nemes szivü örgróf adományát, visszaköltöztek régi helyükre s az árviz elhuzódása után rombadölt házhelyeiken ujból építkezni kezdettek.

Hiába volt az akkori előljáróságnak, különösen Szi-jártó János bíró és Tápai Ferencz jegyzőnek, — kik az

árvíz ideje alatt a község közigazgatási ügyei vezetésének székhelyét Hmvasárhely városába tették át, — minden felvilágosítása, minden a józan ész által adott tanácsa, hiába a vármegye akkori vezetőségének erélyes tiltakozása: a már megindult áramlatot megakasztani nem lehetett. Mintegy hetvennégy család kivételével, a többi, mind visszatelepedett régi alacsony, egészségtelen, vizállásos helyen fekvő volt községüknek belterületére.

A nemesszivü őgróf nagylelkü adományát képező 300 katasztrális holdnyi területet, már akkor Vigh Gyula uradalmi mérnök összesen 602, egyenként 554 négyzetöles területű házhelyre osztotta és 1879. évi augusztus hó 20-án, Szent István király napjának nemzeti ünnepén az őgróf ur kiküldötte: Radenisch János jog- és jószágigazgató által a vármegyei kiküldött jelenlétében az akkori előjáróságnak mint község átadatott; egyben Algyő község épülni kezdő területe, mint külterület Sándorfalva községhez csatoltatott.

Miután azt látta a nemes szivü adományozó őgróf, hogy adományát sokan el nem fogadták s miután Sándorfalva községnek telepítése befejezett tényt képezett, jogot adott az előjáróságnak arra, hogy a még el nem foglalt házhelyek, bárhonnan letelepedés céljából jelentkező családoknak adassék oda.

Az 1880. évben már a község területén 74 lakóház épült fel; közöttük a mostani harangozói lak, mely két évig községháza céljára szolgált. Ebbe költözött az 1879. év őszén Hmvasárhelyről visszatérő előjáróság és itt várta, itten segítette elő a település további fejlődését. Ebben az ideiglenes községházában tartatott meg az 1880. évben az első tisztujítás is, hol az Algyőről átjött Szíjártó János bíró és többi előjárótársai újból megválasztattak. Ezen tisztujító széken töltetett be a sándorfalva—sövényházi

körorvosi állás is, dr. Illés Zsigmond orvos személyében. Ugyancsak akkor építtette fel őgróf ur Ő Nagyméltósága saját költségén a róm. kath. plébánia jelenlegi épületét, s egy a mostani plébánia udvarán álló gazdasági épületet ideiglenes imaháznak, melyben az Úr igéjét 1881. szeptember 1-ig Csajka Lajos adminisztrátor hirdette, akinek évi 900 forint fizetését is egész 1880. év végéig, tekintettel arra, hogy hivei fizetését összeadni nem birták, őgróf ur saját pénztárából fedezte.

RÓM. KATH. PLÉBÁNIA.

Ezernyolczszáznolczvan szeptember 2-án kötött egyezés alapján pedig, miután a volt algyői plébánia székhelye Sándorfalva községbe tétetett át, a hitbeli ügyek a volt Algyő községre vonatkozólag innen intéztettek, míg végre 1881-ben az akkori segédlelkész, Hegedűs Imre, állandó lakását a már nagyobbára felépült s külterületet képező

Algyőre tette át. Ettől fogva a segédlelkész állandóan Algyőn lakik.

Ez évben építtette fel még Őrgróf úr a mai inspectori, számvevői és pénztári lakokat, mely épületek felépítésével Sándorfalva község az Őrgrófi hitbizományi uradalmának központjává lett.

A beköltözött előljárósággal egyidejűleg új községükbe betelepedtek a tanügy buzgó apostolai is Ullmanek Endre, ma már elhunyt tanító és Horváth Mihály tanító, ki ma is Sándorfalva község érdemes kántora, de sajnos, hivatásuknak nem mindjárt szentelhatték idejüket, mert az iskoláztatás még 1880-ban iskolaépület hiányában szünetelt.

A népvándorlás ebben az évben arra a hírre, hogy bárki ingyen házhelyet kap, teljes erővel megindult. Özönlött a nép az ország minden egyes pontjáról, de főleg az ugyancsak árvíz által sújtott s hajléktalanná lett Szeged lakosai jöttek nagy számmal települni s ezért azt lehet mondani, hogy Sándorfalva község belterületének lakosságának hatvan százaléka szegedi származású.

A betelepült lakosság a község fölépítését serényen folytatta. Minden utczában láthatók voltak már az épülőfélben levő házak.

A következő, 1881. évben ismét megnyilatkozott a község jóltevőjének Őrgróf ur Ő Méltóságának nagylelkűsége. Nem elégedett meg azzal, hogy egy község hajléktalanná lett lakóinak új otthont adott, hanem hogy azoknak gyermekei szellemi fejlődésükben sem maradjanak el, iskolát építtetett, két tanteremmel és két tanítói lakkal. Ez az iskola 12 ezer forintba került. A tanítást 1881. szeptember 1-én Ullmanek Endre és Horváth Mihály tanítók megkezdték, módot nyújtván a már több mint 130 lakóházat számláló község lakosságának, hogy gyermekei-

ket a haza és községük hasznos polgáraivá nevelhessék. Az iskola létesülésével karöltve járt a községi iskolaszék megalakulása, melynek elnöke Tápai Ferencz községi jegyző lett.

Az iskolaszék, hivatásának magaslatán állva, hogy a tanyai lakosság gyermekei is részesüljenek a szellemi fejlődés áldásos intézményében, az iskoláztatásban, a magas kormánytól 2628 frt állami segélyt eszközöltek ki, s ehhez a község anyagi hozzájárulásával 3400 frtra kiegészítve, a homoki ugynevezett Sándorfalva II. tanyákon egy ma is fennálló iskola s tanítói lakás épült, melyben a legelső oktatást Bokor István tanító a jelenlegi állami iskola érdemes igazgatója adta a tanyai gyermekeknek.

Ez évben a plébános személyében változás történt, a mennyiben márcziusban Csajkó Lajos administrator helyét a nemrég elhunyt mindszei plébános, Keller Lajos foglalta el, ki 1882. év októberig, mindszei plébánossá történt kinevezetéséig töltötte be azt az állását és ezen idő alatt a község telepítésének előmozdításában hathatós munkásságot fejtett ki. Az érdemes plébánost ezért is méltán környezte a község lakosságának igaz szeretete és tisztelete.

Az ő idejében, 1882-ben a község fejlődéséhez s a lakosság szaporodásához képest, miután az ideiglenes imaház kicsinynek bizonyult, örgróf ur Ő Nagyméltósága, mint a plébánia kegyura a mostani remekszép fél-román stílusú templomot építtette, s annak építése még ez év vége felé befejezést gyert. Szűz Mária nevenapján, kinek tiszteletére felajánlva lett, Peitler Antal József váci megyéspüspök ur által az új templom felszenteltetett, s megáldatott, hogy abban az új község lakossága Istent dicsőítse s imádhassa. A templom fényes felszerelése s a diszesnél-diszesebb misemondó ruhák legnagyobb részben

örgróf Pallavicini Sándorné, született Széchenyi Mária grófnő Ő Nagyméltóságának nemes szívét, buzgó és követendő vallásosságát, szeretetét egyaránt tanusítják.

A templom felszerelését követő rövid idő után október havában, Keller Lajos plébános, a kegyur óhajára Mindszent község plébánossává neveztetvén ki, helyét Fleischmann Ferencz plébános foglalta el, ki egész 1887. év április 20-án bekövetkezett haláláig töltötte be tisztes állását.

A község fejlődéséhez képest az ingatlanok tulajdonjogának rendezése céljából még ebben az évben elkészült s életbelépett a hitellekkönyv is.

Sándorfalva község fejlődésével úgyszólván versenyt tartott a romjából feltámadt Algyő község is úgy, hogy már 1882. év végén annyira benépesült ismét, hogy lakosai mozgalmat indítottak az iránt, hogy Sándorfalva községtől különválva önálló községgé alakuljanak. Ebben a mozgalomban határozott kifejezést adtak Sándorfalva község, valamint előljárósága iránti ellenszenvüknek, habár arra indokot felhozni egyáltalán nem tudtak s arra okuk bizony nem is lehetett.

A mozgalomnak mégis meglett az általuk óhajtott, de egyik községre sem előnyös eredménye, mert 1883. évben Algyő község Sándorfalva községtől elszakadva, tényleg önálló nagyközséggé alakult. A közös vagyon ketté osztatván, mindkét község csekélyke törzsvagyonával magas községi közterheivel nehéz létfenntartási küzdelmet kezdett meg; — míg az esetben, ha az összes törzsvagyon egyazon község tulajdonában marad, úgy Sándorfalva fejlődését, lakosainak könnyebb megélhetését, valamint gyarapodását nagyban előmozdította volna.

Különösen kártékony hatást eredményezett ez a meg gondolatlan különválás és vagyonmegosztás Sándorfalva

községre vonatkozólag annyival inkább, mert az 1879. évtől 1883. évig összegyülemlett és igen tekintélyes összeget kitevő községi pótdó hátralékok mind Sándorfalva község javára irattak mint bevárando követelés, azzal az ígéréttel, hogy azt az új Algyő község előljárósága behajtani, és Sándorfalva községnek átszarmaztatni fogja, ez azonban csak ígélet maradt. Az algyői lakosoknál az 1883. évben fennmaradt községi adó-tartozások, kevés kivétellel, későbbi években mint behajthatlanok, töröltettek; ilyenformán Sándorfalva község a javára írt vagyonból alig kapott valamit.

A község és lakossága, ebben az időben 79 százalékos pótdó terhével küzdve, érezte már a szétválás áldástalan következményeit. Terhein könnyítendő, mindenkoron jóltevőjéhez, az örgróf úr Ő Nagyméltóságához fordult, ki ezúttal sem tagadta meg települt községe iránti jóindulatát, a lakosságnak 600 katasztrális hold földet adott haszonbérbe, mely haszonbéres földek háromholdas parcellákban a háztulajdonosok között osztattak szét. Hogy pedig a lakosság a jószágtenyésztés útján is biztosíthasson jövedelmet magának, egyidejűleg nagyobb területű legelőföldet is adott a községnek haszonbérbe.

Nagy csapás érte 1883. év szeptemberében a község lakosságát, azáltal, hogy váratlanul elhunyt Radenisch János az örgrófi uradalom teljhatalmú jog- és jószág-igazgatója, kit Sándorfalva község lakossága örgróf úr Ő Nagyméltósága után második jóltevőjének tekintett. Nevéhez fűződött a község telepítésének nagy munkája, emlékét mindenkoron kegyelettel őrizi meg Sándorfalva község lakossága, iránta való kegyeletének jeléül, a családtól kapott arcképét a község közgyűlési termében kifüggesztette.

Ugyanebben az évben tartotta Sándorfalva község második tisztújítását, melyen Leitich Gyulát választották

meg községi birónak. Vele együtt bevonult a község bel-
életébe az egyenletlenség, melynek következménye az lett,
hogy a bírót felettes hatósága 1896. évben hivatalvesz-
tésre ítélte.

Daczára a község nem a legfényesebb anyagi hely-
zetének, 1884. évben jegyzőjének a mostani jegyzői lakot
építtette, a községház azonban még ez időben csak bérelt

RÓM. KATH. TEMPLOM.

helyiségben volt, mert annak felépítésére a község nem
rendelkezett a kellő anyagi erővel.

Az 1885. évben ugyszólván teljesen beépült a község
és a telepítés befejezett ténynyé vált.

A községi telepítésnek egyik buzgó munkása és a
község érdemes jegyzője, Tápai Ferencz ez évi junius
hó 1-én Nagylak község jegyzőjévé történt megválaszta-

tása folytán jegyzői állásáról leköszönt s a községből eltávozott. Helyét, mint helyettes jegyző, Siági Bálint akkori szolgabíró foglalta el, a ki a községnek zilált anyagi helyzetét szemelőtt tartva, a tetemes adóhátralékok behajtására fektette ténykedésének főszúlyát. Hogy pedig ez sikerre vezessen, az adóbehajtás körül tapasztalt lanyha eljárás folytán Leitich Gyula bíró állásától felfüggesztetvén, Tóth Imre a bíróságban, mint helyettes lett, az utódja. Az anyagi helyzet odakényszerítette a község képviselőtestületét, hogy a megüresedett jegyzői állás javadalmazását lejjebb szállítsa; elhatározta, hogy az eddigi 600 frt évi fizetést 400 frtra szállítja le, indokolván ezen eljárását azzal, hogy a községi terhek 96 százalékos pótdója némileg ezzel is csökkenthető. Erre a leszállított jegyzői javadalomra hirdették meg a pályázatot is és a jegyzői állásra Zsarkó Ferencz jegyzőt választották meg, ki ezen állását 1895. évig töltötte be. Ugyancsak ez évben elkülönítették a kántortanítói állást olyképpen, hogy a kántor évi fizetése 300 frt lett, de a tanítói teendők végzésétől fölmentették. Ez a csekély évi fizetés, tekintettel arra, hogy a stólaris jövedelem községünkben nem valami nagy: az 1902. évben mint személyi pótlék 300 korona állapítottatott meg a képviselőtestület által: régi tisztviselőjének Horváth Mihály kántornak.

Leitich Gyula községi bíró fegyelmi ügye 1886-ban azzal nyert befejezést, hogy hivatalvesztésre ítélték. Az üresen maradt állásba Tóth Imre, ki Sándorfalva községnek több cikluson keresztül volt helyettes bírója, lett megválasztva. Az ő idejében a község beléletében újból az egyetértés és munkásság korszaka vette kezdetét.

Ez évben Magyar Imre az öttömösi-pusztá birtokosa, azzal a kéressel fordult a vármegye törvényhatósági bizottságához, hogy a tulajdonát képező Öttömös-pusztá köz-

ség közigazgatásilag Sándorfalvához csatoltassék. Ennek a kérelemnek hely adatván, Öttömös-pusztá az 1886. évtől egész 1897-ig Sándorfalvához volt csatolva. Ámde ezt a csatlakozási eljárást a község képviselőtestületének nem hozták hivatalos formában tudomására és a pusztának a községtől való elválasztása iránt 1895-ben mozgalom indult meg; annál is inkább, mert Öttömös birtokosa a közigazgatási ellátásért Sándorfalva községnek köztereihez semmivel sem volt hajlandó hozzájárulni. Egyébként is a Horgos melletti Öttömös-pusztá akkora távolságra esik Sándorfalvától, hogy a közigazgatási összetartozandóság már ezen távolság folytán is akadályokba ütközött. A szétválasztásra irányuló mozgalom végre eredményhez vezetett, amennyiben 1897. január 1-én Horgoshoz csatolták a pusztát.

A község már annyira haladt fejlődésében, hogy az akkori előjáróság hetipiacz tartásának engedélyezését kérlemzte; ez a törekvés eredményre vezetett, mert a piacztartási engedélyt a község 1887-ben megkapta. A hetipiacz a község lakosainak gyarapodását s a község jóvedelmét tetemesen emelte.

Ebben az évben ismét gyásza volt a községnek. Meghalt érdemes plébánosa, Fleischmann Ferencz, helyét pedig Sípos Imre, a nemrég elhunyt és mindenki által nagyabecsült plébános foglalta el, kit mindjárt plébániájának elfoglalása első idejében 1888. évben azon veszteség ért, hogy istállója leégvén, jószágában s gazdasági eszközeiben nagyobb károsodást szenvedett.

A községháza céljaira bérelt házakban való elhelyezéssel járó folytonos vándorlás nem volt már többé a község fejlődésével összeegyeztethető. Elhatározta tehát az előjáróság, hogy a községháza céljaira egy állandó hely megszerzése, esetleg építése iránt a közgyűlésnek előter-

jesztést tesz. Ebből kifolyólag a község megvette a Kéri János tulajdonában volt, leégett épületet, melynek felépítése ismét csak Őrgróf úr Ő Nagyméltósága adománya folytán vált lehetségessé, a ki a községháza építésére 660 forintot, 12 ezer téglát és 60 drb oszlopot adományozott kegyesen. Most már felépült a községháza, de a vételárral a község még adós lévén, Őrgróf úr Ő Nagyméltósága 1889. évben 1837 forintot adott a községnek, hogy abból a vételárat s a még fennálló építési adósságot fizesse ki. Ezt az épületet később eladta a község. Ma Czirok János korcsmáros tulajdonát képezi.

A közegészségügy terén való haladás nagyot lendült az által, hogy 1889-ben Sándorfalván felállított a gyógyszerértár. Ennek a jogát a nemrég elhunyt Kristó Nagy Imre gyógyszerész nyerte el, azt egész haláláig 1904. évi augusztus hó 1-ig személyesen vezette, azóta pedig Götz Károly gyógyszerész bérletében van.

A községre háramló közigazgatási terhek mindinkább szaporodtak, elannyira, hogy a községi pótdó 1889-ben 100 perczentre emelkedett. Hogy ennek a tehernek könnyítése előmozdittassék, a község 1889-ben bérbevette az italmérési jogot. — Őrgróf ur Ő Nagyméltósága pedig a község nyomasztó helyzetén könnyítendő, 1890. évben 12 öl tüzfát, és 800 kéve rőzsét adományozott a községnek azzal a célzattal, hogy adományát minden évben felújítandó kérelem alapján állandóan megadja.

Az 1890. évben megejtett népszámlálás adatai szerint Sándorfalva község már ekkor 3780 lelket számlált, 683 lakó házzal. Ezek az adatok hitelesen bizonyítják tehát, hogy a község telepítésének hatalmas munkáját teljes siker koronázta. — Egy tér volt még akkor a községben beépítetlen, az a tér, hol ma a községháza, a gyógyszerértár, stb. épületei vannak.

Nehogy ez az üres hely a község egységes alakulásában akadályként megmaradjon, az őgróf ur Ő Nagyméltóságának nemes szive újból megnyilatkozott, midőn ezt a 3300 négyszögöl kiterjedésű területet az 1890. évben a községnek adományozta oly célból, hogy abból egy telket egy új községház építésének céljaira kihasítva, a többi házhelyeknek felosztva adja el; a befolyó vételárat pedig használja fel az új községháza építési költségeinek fedezésére.

A kegyes adományozó által szabott feltételek értelmében megtörtént a felosztás, s a jelenlegi községháza telkén kívül fentmaradt hét telket a község eladván, a befolyt vételárat a községháza építési céljaira félretette, illetve egy részét fennálló adósságainak fedezésére fordította.

Az egészségügyi kívánalmaknak is eleget teendő, 1891. évben építette fel a község a felsőtemetőben ma is meglevő hullaházat, mely céljának ma is megfelel.

Ez évben azon jótéteményét élvezte a község a nemesszivü jóltevőjének őgróf ur Ő nagyméltóságának, hogy a község adósságainak rendezésére 1886. évben engedélyezett 1300 frt kölcsönt teljes összegében elengedte, ezzel is óriási terhet vevén le a községről.

A község telepítésének nagy munkájában elhalt Radenisch János jószágigazgató utóda Burger Alajos jószágigazgató is ez évben vonulván nyugalomba, a lakosság őszinte sajnálatára a községből eltávozván, utóda Basa Kálmán jószágigazgató költözött be örökébe, ki szintén a lakosság iránti jóindulatával mindig közbenjáró volt a nemesszivü őgrófnál — távozását s utóbbi halálát méltán fájlalta Sándorfalva népe.

A telekadomány vételárából befolyt összeg felhasználásáról a község 1892. évben hozzáfogott az új községháza felépítéséhez, azt Tapodi Mihály dorozsmai építő-

vállalkozónak adván át. — Az építésből kifolyólag azonban a községre nézve igen költséges per indult meg, mely pernek terheit még ma sem heverte ki Sándorfalva.

Ez évben Illés Zsigmond dr. körorvos állásáról lemondván, helyette Gonda Mór dr. körorvos választatott meg, ki ezen idő óta a közegészségügyet a legodaadóbb lelkiismeretességgel látja el.

A tanügy is ismét egy lépéssel haladván előre, 1893. évben. A község belterületén és a homoki tanyákon lévén már iskola, a Sándorfalva III. és IV. részi tanyák lakosságának óhajára ott is bérelt helyiségben ideiglenes iskola állíttatott fel, hogy abban ezen tanyarészi lakosság gyermekei is kellő oktatásban részesülhessenek.

A községi előljáróság megbízatása 1893. évben ismét lejárván, a birói székbe Topscher Jánost választották meg, kinek nevéhez Sándorfalva község legszomorubb korszaka fűződik. Daczára rövid ideig tartó biróságának a községre igen sok károsodást hozott. Az ő kemény nyakaskodásának köszönhető a községháza építéséből kifolyó per, mely per a községnek százakra rugó költséget, kamat megtérítést okozott, úgy hogy később ezeket rendezendő: a község tizezer koronás kölcsön felvételére kényszerült. Az ő idejében kapott lábra a politikai villongás az előljáróság között, ugyszintén a híres néptribun Sima Ferencz actiója folytán a község lakossága között, feldulva a község nyugalmas életét az előljáróság és a nép között az ellenszenv és a bizalmatlanság szuja kezdett rágódni, visszavetvén a községet fejlődésében, a lakosságot gyarapodásában. Ezen áldatlan állapotban a közbiztonság is annyira lazult, hogy a községben a csendőrség felállítását kellett kérelmezni. A csendőrséget meg is kaptuk és ugyanezen évben a községi bíró Topscher János (1894. évben) állásától fel is függesztetett, helyét előbb Kormányos Antal,

utóbb Molnár Mihály helyettes bírók foglalták el. Ily áldatlan időkben bizony a közigazgatás szellemi vezetőjének, a jegyzőnek nehéz helyzete volt.

Tapodi Mihály vállalkozó ez évben befejezte a község-háza építését, kérte annak átvételét s a 6500 frt körül lévő építési költség kifizetését. A leszámolás azonban Topscher János makacssága folytán nem történt meg,

KÖZSÉGHÁZA.

mire a vállalkozó a község ellen pert indítva, mely mint előre látható volt a községre nézve veszteséggel végződött. A pörlekedésből származott fegyelmi vizsgálat Topscher János bíró állásáról történt lemondásával befejezést nyert ugyan és a bírói állásra újból Tóth Imrét választották meg, de az átélt izgatottság Zsarkó Ferencz jegyző egészségét is annyira megviselte, hogy 1895. év tavaszán

szabadságoltatását kérte. A kérelemnek felettes hatósága helyt is adott és a jegyzői állásra 1895. év ápril 1-én e sorok íróját Mátéffy Kálmán akkori főszolgabíró, helyettesként küldte ki. Az egy évnél tovább tartó helyettesítés a községnek ismét tetemes kiadást okozott, mert a helyettes jegyzőnek ugyanazon illetményei jártak, mint a szabadságon levő jegyzőnek. Lakást a község nem adhattott mást, mint a már rég készen álló, de nem használt új községházát, melynek udvarán a felnőtt gaz egész erdőt képezett, ezt kitisztítva a helyettes jegyző lakását annak egyik oldalába helyezte el, míg másik oldalába a község hivatali helyiségeivel költözött be.

Sándorfalva község nehéz viszonyai között foglalta el az új jegyző a hivatalát. Első gondja volt a község anyagi helyzetének rendezése a tetemes adóhátralékok behajtásával, mely adóhátralékok mintegy 6600 frt összeget tettek ki. Másodsorban figyelmét arra kellett fordítania, hogy az előjáróság, a képviselőtestület és a lakosság között oly nagy mérveket öltött egyenetlenséget megszüntesse. Évek kitaró munkássága és szeretetteljes türelem az egész lakosság előnyére lassankint helyreállította az egyensúlyt, úgy a pénzügyi téren, mint az egykor egyenetlenkedők kedélyében. Zsarkó Ferencz jegyző szabadságának lejártával nyugdíjaztatását kérelmezte. Kérelmét teljesítették és nyugdíjba is vonult. A képviselőtestület méltányolva csekély személyem helyettes jegyzői ténykedését, a megüresedett jegyzői állásra 1896. év május hó 16-án egyhangúlag megválasztott. Ugyanezévben az általános tisztújításon bírónak Széll Pált választották meg, ki azóta ezen állását Sándorfalva közönségének és felettes hatóságunk megalégedésére hiven tölti be.

A község folytonos fejlődése s lakoságnak szaporodása folytán a két tantermes belterületi iskola nagyon is

szűknek bizonyult, újabb tanterem építése és tanítói állások szaporítására azonban a községnek pénze nem lévén, az iskoláknak állami kezelésbe való átadása iránt a tárgyalások dr. Tergina Gyula kir. tanfelügyelővel megindultak. A tárgyalások eredményre is vezettek az állam azon kikötésével, hogy a község a már meglevő két tanteremhez még két tantermet épít, azokat használati joggal az államnak átengedi és az összes államiadó 5 %-ával az iskola fentartásához hozzájárul, az iskolákat állami jellegűnek nyilvánítja, úgy a belterületen, mint a homoki iskolában működő tanítókat átveszi, új tanerőket nevez ki s az iskola továbbfejlesztésének terheit magára vállalja. Ily értelemben az államosítási szerződés megkötött. 1897. évi január 1-től már négy tantermes iskola nyílt meg Sándorfalva belterületén. A szaporhegyi tanyai iskola azonban, mivel annak sem iskolaépülete nem volt, sem okleveles tanító nem működött benne, ugyanezen időben beszünttetett és csakis később 1900. évben nyílt meg újra, midőn is az ottani gazdák folytonos kérelmezésére az állam a Nagy János-féle tanyán helyiséget bérelt, s egy tanítót kinevezett.

Az így megtoldott belterületi iskola impozáns épülete lett a községnek. Talán a sors megirigyelte e nagy épületet a községtől, mert 1898. év szünideje alatt eddig még mindig ismeretlen okból kigyuladt s egészen leégett s csakis az Első magyar általános biztosító társaság humánus eljárása folytán felvett tűzkárbecslés tette lehetővé, hogy minden újabb költség nélkül egyedül a megtérült kárdíjból sikerült a nagy épületet újból felépíteni és rendeltetésének az 1899-ik tanévben átadni. Az épületben levő két tanítói lakást is tantermekké alakították át. Az állam a szükséghez képest még két új tanerőt nevezett ki a sándorfalvi állami iskolához, ezzel most már a bel-

területen hat tantermes iskola állván rendelkezésre, a gyermekek taníttatása egy darab időre teljesen megfelelt a kívánalmaknak. Ma már azonban a folytonos szaporodáshoz képest ezen iskola sem elégítheti ki már a megnövekedett igényeket.

A gyermekek nevelésével szorosan összefüggő ovodára volna még égető szüksége Sándorfalva kulturális fejlődé-

JEGYZŐI LAK.

sének, ámde erre az alkotásra a község még nem képes áldozni. Az 1899. évben vásárolta meg a község a jelenlegi kántorlakot özv. Ludvig Jánosnétól 1700 forintért, eladva helyette az e célra fentartott kántortelket és a régi községházát. Az előbbi 861 forintért, utóbbit 2000 forintért. A felesleges vételár adósság fedezésére kellett.

Az eddigi 96—100 % között hullámzó községi pótdó 1899. évben 62 %-ra apadt, megkönnyítve nagyban az

adófizető polgárok terheit. E nagy csökkenés azonban nem a kiadások megfogyatkozását jelentette, hanem onnan állott elő, hogy az őrgrófi uradalomnak kifogyhatatlan jóságú inspectora, a községgel és lakosságával mindig rokonszenvező Novák József úr ezen évtől kezdve az uradalom által Pusztapéteribe eladott földek vételári hátraléka után járó kamatjövedelmet Sándorfalva községnél vallotta be. E nagy összegű tőkekamatadó után esedékes községi pótagó jövedelem idézte elő a 30—35 % pótagó csökkenést.

Az inspektor úr gondoskodó eljárásából a község egész a mult évig élvezte ezen számottevő közteher csökkenést. Ekkorra már azonban a vételárak nagyobbbrészt befolytak, mire a tőkekamatadó-tétel majdnem egészen megszűnt. Ugyanazon évben Novák József inspektor úr kezdeményezésére a községben az országos központi hitelszövetkezet fiókot állított fel, mely intézmény várakozáson felül bevált a községben. A lakosságot takarékoszágra serkenti és igen sok nagy kamatú pénzek átvételével az uzsorások hálójából ragadja ki. A szövetkezetnek ma már 508 tagja van 1073 üzletrészszel.

A közigazgatási teendőkben úgy az anyakönyvi törvény, mint más újabb rendelkezések oly munkaszaporulatot idéztek elő, hogy a község helyes adminisztrációját a jegyző egy irnokával már ellátni alig birta. A község egy segédjegyző, helyettes anyakönyvvezetői állás szervezése iránt intézkedett. Az új állást az állam évi 400 korona hozzájárulásával évi 1000 korona fizetéssel 1899. évben meg is szervezték. A község első okleveles segédjegyzője Faragó Péter, a mai csongrádi jegyző lett. Utóbb 1900. évben ezen állás javadalmazásához a község még 240 korona lakbért is állapított meg, hogy a segédjegyző tisztességes megélhetését biztosítsa. A végrehajtói állás is miután az

400 korona évi fizetéssel volt javadalmazva, mely fizetés a megélhetésre éppen nem elegendő, újból szerveztetvén, a végrehajtó teendői közé a bor- és hús-fogyasztási adó-ellenőr teendői is beosztattak s évi 960 korona fizetés állapított meg.

Elismerést érdemel a község azon nemes törekvéseért, hogy alkalmazottjainak mindenkor tisztességes meg-

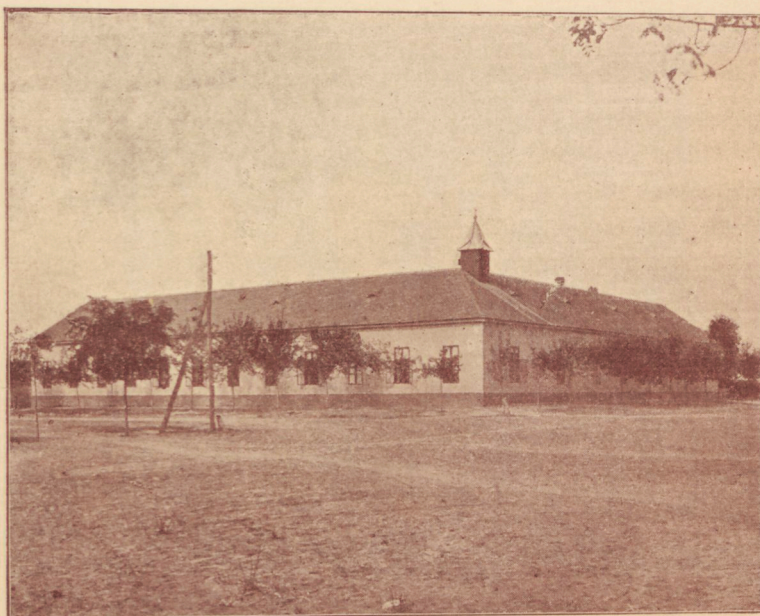

A KÖZSÉG JELENLEGI ELŐLJÁRÓSÁGA ÉS KEZELŐ SZEMÉLYZETE.

élhetést óhajtott biztosítani és az összes előljárók — a jegyző kivételével, — segéd- és kezelő valamint a szolgálatszemélyzet fizetését anyagi helyzetéhez mérten méltányos összeggel emelte.

Sándorfalva község az 1900. évben megejtett népszámlálás szerint 4132 lelket számlált s 780 házzal birt. A tíz évi szaporulat ugyan több volt mint a mit a fen-

tebbi szám feltüntetett, de ép a népszámlálás kezdete előtt Sima Ferencz néptribun ámítása folytán a községből számos család kivándorolt. Elhitték Simának, hogy Siter községben potomságért vásárolhatnak földet és elvesztegették a házaikat, pénzzé tették minden ingóságaikat és elköltöztek. Így apasztották rövid időre Sándorfalva lakosságának számát. Az elköltözöttek azonban keservesen

ÁLLAMI ELEMI NÉPISKOLA.

csalatközva szállingóztak vissza egy-kettő kivételével épen a népszámlálás után: szegényebben mint elmentek, de azon tanulsággal gazdagodva, hogy a nagyhangon hirdett aranyhegyek csak a mesében vannak. Megtanulták azt is, hogy nem azok a nép jóakarói, akik izgató beszédekkel, ámító nyilatkozatokkal, szemforgató ravaszsággal megrontják a lelkek békéjét és tetszetős szavakkal sarat

vetnek az előljáróságra és mindazokra, akik nem szónokolnak ugyan, de szívvel-lélekkel dolgoznak a becsületes, jó magyar népért. A Sima Ferencz által rendezett költöztetési tragikomédia a községnek 20—30.000 korona kárt okozott. A kár megtörtént, de a megtevesztett szegény nép kijózanodott a zavarosban halászó honboldogító apostolokból.

Az iskolák államosításával és szaporodásával a község derék plébánosa Sipos Imre, ki amúgy is már beteges volt, a többi egyházi funkció mellett nem birta a hitoktatás teendőit egyedül ellátni, azért egy hitoktatói állás szervezése iránt tett lépéseket. Ez az állás 1901-ben az állam 480 korona, a község 320 korona, és ögróf úr ő nagyméltósága, mint kegyúr 400 korona hozzájárulásával meg is szerveztetett. A megyés püspök Szabó Kálmán segédlelkészt küldötte ki, ki úgy a hitoktatást, mint a plébános mellett a lelkeszi teendőket végezte, megkönnyítve a beteges Sipos Imre plébános utolsó évét. Áldott emlékezetű plébánosunkat betegsége mindjobban lefogyasztotta, míg 1902. évi április 3-án, az egész községnek és közeli és távoli ismerőseinek igaz fájdalmára, elhunyt. Sándorfalva község a legjobb papot, igaz barátot s lelkes közéleti vezetőjét vesztette el benne. Elhalálózása után rövid ideig Szabó Kálmán adminisztrátor vezette a hitbeli ügyeket míg utódja Ögróf úr ő nagyméltósága mint kegyúr óhajára Kádár Szilveszter lett, ki plébániáját 1902. évi május 5-én elfoglalta, benne a község igen derék a szépért és jóért lelkesülni tudó plébánost nyert, ki rövid két évi működése alatt az egész lakosság osztatlan szeretetét és tiszteletét nyerte meg, s őszinte sajnálatot keltett híveiben és barátaiban, midőn kegyurának kívánságára Mindszent község plébánosává neveztetett ki és községünkől 1904. május hóban eltávozott.

Kádár Szilveszter távozásával a plébánosi állás a kegyúr által Csapó János volt pálmonostori plébánossal töl-
tetvén be, újból egy derék hivatásának magaslatán álló
férfiút nyert Sándorfalva község közönsége plébánosául,
ki méltó utóda lesz feledhetetlen elődeinek.

Istennek hála! nagyobb tűzi szerencsétlenségek nem
látogatták meg községünket, mégis a tűzbiztonság elő-

M. KIR. PÓSTA.

mozdítására megalakult a folyó évben az önkéntes tűz-
oltó egyesület is, mely működését most kezdi meg és
hogy ezen intézmény a hivatásának megfelelhessen, a
község képviselőtestülete szerelvények beszerzésére évi
költségvetésében bizonyos összeggel segíyezi az egyesü-
letet. Úgy tűzbiztonsági, mint egészségügyi szempontból
ártézi kút fúratását is elhatározta ez évben a képviselő-
testület, hogy községét lassankint a kor igényeinek szín-

vonására emelhesse, hogy méltó legyen alapítójához. A kút furatását azonban még a teljes anyagának hiánya miatt létesíthető nem volt.

Sándorfalva lakossága, elenyészően csekély kivétellel, földmiveléssel foglalkozik. A lakosság régi, forró vágya nagyobb területű örök földet szerezni. Ez az óhaj és szükség szülte azon mozgalmat, melynek célja volt a gróf Károlyi uradalomhoz tartozó úgynevezett Atkaszigeti mintegy 900 hold területű szántóföldet megvásárolni. E vétel azonban nem sikerült a kért túl magas árak miatt, míg a hmvásárhelyi gazdák jóval olcsóbb árban szerezhették meg a földet. Sándorfalva közönsége annál érzékenyebben fájlalta, hogy elesett a vételtől, mert utóbbi években ott nagyobb területet birt már bérben, s ezen föld igen jó here-takarmány termőnek bizonyult. Nem teljesült a rég álmódott óhajítás; a dolgozni, boldogulni vágyó lakosság az oly szükséges földet nem szerezhette ugyan meg, de a csüggedés felhője azért nem borult rá Sándorfalvának annyi nemes küzdelemben és annyi kemény munkában megedzett, becsületes, hű magyar népének, hívő és bízó lelkére. Ez a nép ragaszkodik királyához és hazájához és áldja és tiszteli a mélységes hálának kiapadhatatlan érzelmeivel az ő megmentőjét, atyai jóltevőjét Ő Nagyméltósága Őrgróf Pallavicini Sándor urat nagyméltóságú családjával együtt. Sándorfalvának minden egyes lakója tudja, hogy ki adott neki otthont és menedéket és ki az, aki oltalmazza, védi és atyai szemmel vigyázza az ő községének fejlődését. A Gondviselés gazdag áldása kísérje jóltevőnknek és családjának lépteit!

